

Alma Sokolija
Filozofski fakultet u Sarajevu

JEDNO TERENSKO SOCIOLINGVISTIČKO ISTRAŽIVANJE

Sažetak: Ovaj rad je opis nastanka naše doktorske disertacije čija je tema bila višeslojno poređenje žargona pariške i sarajevske regije (Sokolija, 2001). Zbog specifičnosti takve vrste istraživanja smatrali smo korisnim za mlade istraživače predstaviti nastanak jedne teze na kojoj smo radili niz godina i koja je od nas zahtijevala pluridisciplinarni pristup. Člankom se dotičemo odabira teme, metodologije naučnog rada, teorijske osnovu rada, koju sa distancom nastojimo malo sintetizirati. Ono što istražujemo ovim radom je: koja je društvena korisnost lingvističkog i sociolingvističkog rada, kojim putevima ići da se ne bi lutalo, kako stvoriti jednu organsku cjelinu od mnoštva podataka koji se nekad isprepliću poput pačvorka, kako izgraditi metodologiju sociolingvističkog rada na doktoratu, kako pomiriti kvalitativni i kvantitativni pristup temi razrađen na osnovu djela Ervinga Goffmana (Goffman, 1973) i Williama Labova (Labov, 1976), te kako stvoriti originalan i upotrebljiv govorni korpus nekog jezika u interakciji sa ispitanicima.

Cljučne riječi: žargon, metodologije lingvističkog rada, participativna observacija, Erving Goffman, William Labov, kvalitativni i kvantitativni pristup u lingvistici, sociolingvistika

Susret sa žargonom

Šta je to žargon? Skup riječi, leksika određenih, obično marginalizovanih, društvenih skupina, sociolekt. Pri tome treba razlikovati različite vrste žargona: žargon lopova, žargon mladih, opšti žargon ili sleng, žargone različitih generacija. Pojam je složen. Bit žargona je stvaranjem specifične leksike isključiti neupućene, iskazati savezništvo i bliskost, nešto sakriti, poigrati se jezikom, nasmijati se kroz jezik, sve to odvojeno ili zajedno. Do ovih zaključaka moguće je doći minucioznim proučavanjem tog fenomena kroz duži vremenski period i po mogućnosti na korpusima različitih jezika kako bi se ušlo u srž tog lingvističkog segmenta.

Prve žargonske riječi susrećemo obično učeći svoj maternji jezik. Naravno, kao i svakom djetetu, sve nam nisu dostupne jer do nas, osim na ulici, dolaze prolazeći kroz „filter“ roditeljske brige i „cenzure“.

Splet okolnosti je, u našem slučaju donekle uticao na naše sociolingvističke kompetencije i odabir teme. Stari kvart Baščaršije u Sarajevu (gdje smo rođeni i živimo) je nekada, a i sada, bio poznat po takozvanom „čaršijskom govoru“. O poetici čaršijskog govora pisala je Darija Šito (Šito, 1989: 113-115). Za sociolingvistu je kontakt sa terenom od velikog, ako ne i od presudnog značaja za njegov rad jer na njemu ostavlja i presudan trag.

Ovdje se radi, naravno, i o izgovoru jer na Čaršiji se ne izgovara *Sarajevo*, nego *Sarajvo*, *hoćes*, nego *hoš*, *gdje si*, nego *des*, *šta*, nego *ša*. Ne kaže se *čega* nego *ćega*, *čovjek* nego *ćojk*. O ovome, asimilacijama, neutralizacijama i ispadanju vokala u nenaglašenim pozicijama u govoru Sarajeva, dosta je pisao profesor Midhat Riđanović (Riđanović, 1988: 156).

Šta je sa riječima koje se kombinuju sa ovakvim izgovorom u ovom kvartu? Ima među njima dosta turcizama i orijentalizama starijeg ali i novijeg datuma koji nemaju žargonsku upotrebu. Ali ima i onih koji imaju upravo tu funkciju. Riječ *frka* ima arapski etimon kao i *halaliti* (nešto/ nekome) i *jetim*, koje su ovdje vjerovatno doputovale preko Turaka, riječ *behut* je persijskog porijekla, kao i *gulanfer*, *jaran*, *pajdaš*, *zijan*, koje su došle istim putevima. Turcizmi su naravno brojniji: *raja*, *dernek*, *dalga*, *kokuz*, *tapija* ili opet germanizmi: *luftati*, *sfušeriti*, *šverc*, *fora*, *štrafta*, *frajer*, *tal*, *švorc*, *štela*, *cuga*, *cener* i brojne druge. Tu su i ciganizmi kao *hapiti*, *treba*, *marisati*, *maznuti*, *lova*, *džukela*, italijanizmi kao *ćuza*, *fakin*, *fol*, posuđenice iz francuskog kao *švaler*, *gaf*, *žandar*, *buržuj* i konačno, danas brojni anglicizmi (trenutno internacionalna odlika žargonā) kao *blef*, *dilati*, *gerla*, *kul*, *šou*, *darker* i još brojne druge posuđenice koje ovdje ne možemo sve pobrojati. Naravno, žargon nije sačinjen samo od posuđenih riječi, ali one su tu završile upravo zato što su bile „protjerane“ iz književnog, odnosno, standardizovanog jezika.

Postoje takođe i formalni prosedei kojim se riječi maskiraju ili deformišu kako ne bi bile lako shvaćene: *mrak* postaje *mrakuša*, *frka* – *frkuša*, *ne mogu* – *ne gumo* (šatrovački), *košulja* – *šulja*, *pantole* – *tole*...

Ipak, najzastupljeniji kreativni prosedei su metafore i njima slične semantičke figure. Tako se za ženu kaže da je *riba*, *mačka*, *koka*, *zmija*, *glista*, *koza*, *krava*, *krmača*, *daska* itd., već prema nijansi značenja i ukusu onog koji upotrebljava ove epitete.

Tu su i igre riječi kao: *mitologija* (*mito* + *logija*), *veze* i *poznanstva* (< V.I.P.), kao i neki drugi prosedei i morfo-sintaksičke transformacije.

Neki smatraju da psovke nisu sastavni dio žargona, ali činjenica je da ovi jezički segmenti koincidiraju u upotrebi. Neki drugi opet smatraju da je sav žargon vulgaran poistovjećujući ga sa *vulgus-om*, „svjetinom sa dna“.

Tokom studija stranih jezika na fakultetima uče se gotovo isključivo književne ili standardizovane varijante ovih jezika. To ne čudi jer se ovakav pristup u učenju stranih jezika još uvijek susreće u svim zemljama. Razlozi za to su različiti: uči se strani jezik srednje ili više klase, obezvrjeđuje se govorni ili jezik „podzemlja“ čije se dimenzije zanemaruju i previše, naročito kada su govorni jezik i sleng u pitanju.

Izbor žargona kao teme doktorata

Stoga je najčešće mladim profesorima jezika neophodno da se naknadno „doškoluju“ boraveći u sredini zemlje čiji su jezik studirali kako bi još bolje savladali fonetiku, morfo-sintaksu i leksiku/semantiku govornog jezika, segmenata koji se nerijetko razlikuju od njihovih književnih parnjaka, a koji su često i nedovoljno proučavani.

Baviti se žargonom na planu nauke o jeziku podrazumijeva više problema. To je dijelom i nezahvalna tema jer je često obezvrjeđivana, naročito u očima preskriptivnih jezikoslovaca ali ponekad i profesora lingvistike kojima nedostaje naučne „širine“. To podrazumijeva i savladavanje hiljada novih riječi, velika leksikološka kao i istraživanja na drugim

nivoima jezika uz obavezan teorijski okvir, ali isto tako, to im otvara vrata i jednog novog svijeta, jednog segmenta jezika kojim često ne vladamo u stranom jeziku. Potrebno je na izvjestan način krenuti iz početka, i to ne samo sa literaturom već i uživo. Pri tome, često se u sociolingvističkim istraživanjima ovog tipa privileguje rad na originalnim, pionirskim živim korpusima koje je zatim treba transkribovati, analizirati, teoretski uokviriti. Drugi korpusi ili baze podataka se obično koriste u informativne svrhe, kao sekundarna građa, a sam rad se ograničava, kao što je bio slučaj u našoj tezi, samo na autohtoni sakupljeni korpus.

Sem toga, postoji je i jedna druga teškoća. Kao što je to govorio francuki pisac, leksikolog i veliki poznavalac francuskog žargona, Claude Duneton (Duneton, 1998: 18), nije preporučljivo da stranci koriste francuske žargonske izraze iz tog razloga što, po njegovom mišljenju, teško mogu naučiti dobro francuski žargon, a drugog, dodali bismo mi, zato što time zadiru u „lično i privatno kao i tajno vlasništvo“ Francuza. Ukoliko ste stranac, a uz to još i žena, i trebate intervjuisati nativne govornike o njihovom žargnu, to može za sobom povući i neke teškoće. Naime, nativni govornici teže „se otvaraju“ na polju familijarnog i žargonskog izraza stranim govornicima, a isto tako često se „cenzurišu“ ukoliko im je sagovornik žena, makar ona bila i profesionalni sociolingvista. Naša terenska istraživanja ukazuju na to da se nativne govornice ustručavaju kada su intervjuisane po pitanju vulgarizama i psovki čak i kada im je sagovornik druga žena (Sokolija, 2001: 189)¹.

Rad na leksici podrazumijeva stvaranje i lingvističkih rječnika. Dvosmjerni rječnici žargona koje smo u toku rada na doktoratu stvorili, te naknadno obogatili, danas su jedna od tema rada sa studentima na drugoj godini *Mastera francuskog jezika i književnosti* Filozofskog fakulteta u Sarajevu gdje predajemo. Zahvaljujući povratnim informacijama i svjedočenjima generacija studenata saznali smo da im je to obogaćivanje fonda riječi slojem leksike francuskog govornog jezika višestruko korisno tim više što ih ne mogu naučiti ni u jednom standardizovanom rječniku, pa čak ni na internetu (sem par najčešćih riječi). Teško je zamisliti prevođenje savremenog govornog jezika bez ovog segmenta, a da ne govorimo o prevođenju policijskih filmova, filmova za mlade, itd.

Metodologije rada na žargonu

Na početku rada na doktoratu trebali smo odabrati metodologiju rada na žargonu. Odlučili smo se da će to biti ankete i intervjui. No, kako bi mogli sprovesti ova istraživanja, trebalo je prvo da naučimo jedan fond ove leksike. Srećom, na Univerzitetu Paris 5 postojala je jedna istraživačka ekipa koja se već dugo bavila francuskim, ali i stranim žargonima, kao i čitava jedna naučna branša u proučavanju koju su nazvali *žargonologijom* (*argotologie*). Postala sam član ekipe i danima isčitavala dokumente, članke, rječnike i knjige u bibliotekama na Sorboni, često ne razumijući riječi, jer riječ bez konteksta je kao riba bez vode. Trebao nam je teren, a mi ga još nismo imali ili nam je bio nedostupan jer nismo činili dio određenih društvenih grupa.

Prve ankete su sprovedene u zanatskim srednjim školama. Ankete su bile prepune riječi, srednjoškolci su se dosađivali, nije bilo dovoljno vremena za kontakt među nama, odgovarali su približno ili jednostavno nisu odgovarali na pitanja jer to ih je „tušilo“.

---

¹ Nakon jednog takvog intervjua, u našem odsustvu, jedna ispitanica je izbrisala čitav snimak jer se osjećala postidjena izgovorenim leksemama (Sokolija, 2001:)

To je bilo 1992. godine i u Bosni i Sarajevu je bjesnio rat koji će za sobom generisati i sarajevski ratni žargon. Te iste godine otvoren je Eurodiznilend nedaleko od Pariza. Radeći u lancu restorana u Parku mogli smo sprovesti metodološki pristup *participativne observacije* o kojoj će kasnije biti govora. Tada je u Eurodiznilendu bila zapošljavana mlada jeftina radna snaga različitih porijekla kako bi firma imala što internacionalniji karakter. Sticajem okolnosti, našli smo se u sredini gdje je bio veliki broj mladih koji su bili stranci u Francuskoj (eventualno prva generacija imigranata) ili među Francuzima stranog porijekla (druga generacija imigranata), kao i među mladim Francuzima nižih društvenih klasa koji su živjeli među tim strancima u istim naseljima-getoima (*les cités*) sačinjenim od jeftinih socijalnih zgrada – nebodera u predgrađima Pariza. Preovladavao je žargon mladih. Tu smo, konačno, bili na pravom terenu. Samo je još nešto nedostajalo: postati dio grupe tih mladih koja se formirala. Za to nam je trebalo najmanje šest mjeseci. Jer, kao što se na francuskom kaže *noblesse oblige* („plemstvo obavezuje“) i marigninalni status govornika ne dopušta da se bude prihvaćen u tu grupu ukoliko se to ne zasluži, a zaslužuje se vremenom, međusobnom solidarnošću i povjerenjem koje se gradi „u hodu“ i svakodnevnoj komunikaciji.

U Eurodiznilendu smo radili više od dvije godine i to nam je poslužilo za prikupljanje brojnih i značajnih korpusa. Sem toga, intervjuisali smo i druge mlade Francuze, bivše zatvorenike u jednom prihvatilištu za resocijalizaciju u Parizu (*Ilot*), brojne izbjeglice iz Sarajeva, jer naše kompetencije u žargonu su morale biti potvrđene i obogaćene, naročito kada se radilo o segmentu sarajevskog ratnog žargona.

Interesantno je da smo za vrijeme rada u Eurodiznilendu opazili i pojavu njemu specifičnog žargona zaposlenih u kome je recimo anglicizam *fox* („lisica“) označavao „špijuna firme koji je uhodio i nadgledao zaposlene“, „industrijskog špijuna“.

Teoretske osnove

Još za vrijeme rada na magisteriju, proučavajući francusku sociolingvističku literaturu o ovoj temi, neuporedivo bogatiju od naše tadašnje, došli smo do zaključka da se u većini slučajeva u žargonu radi o dvostrukoj perspektivi (Sokolija, 2001: 141). Postojala je percepcija „izvana“ i „iznutra“, svijet izvana i unutar grupe koja se koristi datim žargonom. Govornici žargona su uglavnom bile stigmatizovane društvene grupe. Neko ko je bio izvan takvih grupa nije imao pristup toj leksici, bio je isključen, odbačen, često s pravom, jer stigmatizovana grupa je, opet, bila odbačena od društva. To je neka vrsta lingvističkog „revanša“ stigmatizovanih. Ovdje se naravno radi o sociološkim žargonima sa jakom socijalnom komponentom.

Tih godina smo čitali razne teoretske izvore i naišli na knjige Ervinga Goffmana. Psihosociolog, filozof, lingvista, savršeno je odgovarao okviru našeg rada. Osnova njegovog doktorata (Goffman, 1973) je bila metodologija *participativne observacije* (*participant observation*). Taj pristup je nastao iz moderne antropologije, sociologije i novinarstva i podrazumijevao je da se data skupina može proučavati samo tako što ćete se živjeti u njoj i saživjeti se sa njom, zadržavajući pri tom naučnu distancu kako bi kasnije mogli abstrahovati ono što ste posmatrali.

Goffman je proveo godinu dana na jednom od Šetlandskih ostrva (Goffman, 1973), proučavajući život stanovnika iz sociološke perspektive. Ono što je bilo revolucionarno u njegovom radu bila je upravo primjena metodologije participativne observacije kojom je dobijao rezultate koje bi teško uspio dobiti bez ovakve metode. Goffmanova filozofija se svodi na postavku da je svijet pozornica, a društvo igra uloga i da se svi ponašamo kao glumci u određenom pozorišnom komadu. Kada smo na sceni naše ponašanje i interakcije se modificiraju sa ulaskom svakog novog „glumca“ na scenu ovisno od naše uloge ili uloga u kojima se nalazimo. Različito se ponašamo u društvu ukoliko smo u „ulogama“ majke, sestre, prijateljice, poslovne kolegice itd. Kada nismo sami, posmatrani smo od strane drugih ili i sami posmatramo druge oko sebe.

Nakon tog istraživanja Goffman je proveo šest mjeseci u psihijatrijskoj bolnici, ne kao bolesnik, nego kao posmatrač odnosa između osoblja i bolesnika (Goffman, 1968). Ova studija mu je tražena jer je u to vrijeme u Americi uočeno kako bolesnici u tim bolnicama teško ozdravljaju i loše prolaze u životu nakon hospitalizacije. Zaključak njegove studije je da su ove institucije savršen primjer *totalitarnih institucija*, kao i zatvori, kasarne, neke kompetitivne škole itd. Položaj individue je nikakav, institucija ubija pojedinca. Ili se potčinjavate ili vas nema. Svima nam je poznat film „Let iznad kukavičijeg gnijezda“ koji upravo o tome govori.

I konačno, još jedna knjiga je izvršila presudan uticaj na naš rad, a to je Goffmanova *Stigma* (Goffman, 1975). Radi se o starogrčkoj riječi za znak na tijelu koji su obično imali robovi, kriminalci, izdajice (utisnut žezlom) kako bi ih drugi mogli identifikovati, kažnjavati i koji ih obilježava i marginalizuje.

Gerhard Falk (2001) sociolog i historičar, također govori o stigmatizirajućoj segregaciji kao procesu solidarizacije u društvu između onih koji su unutra i onih koji su autsajderi (izvana). Ova podjela vodi ka podjeli na „nas“ i „njih“ (druge). I tu smo ponovo sreli svoju podjelu na dvostruku percepciju, onu izvana i iznutra.

Ovaj teoretski okvir nam je bio naročito koristan prilikom analize sarajevskog ratnog žargona, budući da je u toj situaciji višestrukog okruženja i napuštenosti, osjećaj stanovnika ostalih u Sarajevu morao generisati odgovor na postojeću stigmatizaciju. Stoga i žargonske lekseme kao *podrumaš*, *linijaš*, *smrad*, *pobjegulja*, *ispaliti se*.

Sljedeći teoretičari koji su izvršili bitan uticaj na naš rad su Michael Kirkwood Halliday, američki lingvista i semiolog (Halliday, 1978), William Labov, američki sociolingvista (Labov, 1976; 1978) i Pierre Guiraud (Guiraud, 1973), francuski lingvista i semiolog.

Prema Pierre Guiraud-u, *idanteme* (Guiraud, 1973: 102) su karakteristike žargonskih riječi kojima jedan govornik identifikuje drugog kao što ih identifikuju i oni koji ne govore žargon. Recimo sufiks *-čuga* u riječi *filmčuga*, ili *-uša* u riječi *mrakuša* daju ovim riječima smisao idantema. Sociolingvisti takođe govore i o *indeksaciji* (Guiraud, 1973: 249, putem sufiksa u ovom slučaju).

Značenje (Halliday, 1978: 210) je društveni čin i vezano je za društvenu strukturu. Iako se stavovi vezuju za izgovor ili oblik riječi, ljudi u suštini reaguju na nešto dublje, reaguju na to što neko drugi možda razmišlja drugačije od njih i to ih zabrinjava. Radi se o različitim sistemima vrijednosti. Prigovori se odnose na stvari kao na simbole, simbole nečeg drugačijeg koje plaši. Ustvari, plaši nas percepcija nas kao drugačijih, percepcija od strane drugih koje mi, opet, doživljavamo kao druge i drugačije. Strah i nepovjerenje

se međusobno generišu, a simboli su ugrađeni u našu svijest odgojem unutar kulture ili subkulture kojoj pripadamo od ranog djetinjstva.

Labov je radio sa bandama mladih Afro-amerikanaca (Labov, 1978) koji su ušli u spiralu nasilja i droge, pokušavajući istražiti mogućnosti njihove resocijalizacije, a iste su se pokazale veoma slabe.

Ono što je on uočio je i *posebna jezička kompetencija* kojom se neko ko je iz nižih društvenih klasa razlikuje od nekog iz srednje klase ili više klase. Pripadnici srednje klase se služe različitim registrima, ponekad i žargonom i kolokvijalnim jezikom ukoliko su u takvim situacijama, ali oni posjeduju različite lingvističke kompetencije i znaju kako i kada ih prilagoditi situaciji i sagovornicima, drugim riječima, kontroliraju svoje registre i svoje različite jezičke kompetencije. Sa druge strane, govornici koknija (*Cockney*), londonskog registra siromašnih, na primjer, ne vladaju standardnim engleskim jezikom (*RP English*) i njihov izgovor i lekseme ih automatski odaju i stigmatizuju.

Mladi iz Pariških predgrađa-getoa govore takođe jednim društvenim dijalektom koji se odlikuje specifičnim izgovorom i jakom upotrebom žargona. Jean-Pierre Goudaillier (Goudaillier, 2001: 185-189) sugerira da se taj francuski nazove *savremeni francuski iz predgrađa (français contemporain des cités – FCC)* i da se uoči sličnost funkcije koju on, u sociolingvističkoj strukturi Pariza, ima kao što i afroamerički engleski, u velikim gradovima SAD-a, ima spram standardnog američkog govora.

Naime, ono što je karakteristično za te mlade, koji dolaze iz siromašnih predgrađa i sredina, jeste da je dovoljan njihov izgovor ili leksika da ih diskriminira prilikom traženja poslova (Sokolija, 2001: 160). Nekad je dovoljno i da samo spomenu svoje ime (ukoliko je strano) ili mjesto stanovanja (stigmatizovana predgrađa). Naravno, presudna je i fizionomija i „boja kože“. Te vrste diskriminacije ih okreću ka još dubljoj spirali društvene odbačenosti, orjentišu ka kriminalu, drogi, delinkvenciji.

I konačno, bitan uticaj na naš rad su imali i sociolozi čikaške škole iz šezdesetih godina. Naime, šezdesetih godina prošlog vijeka Čikago, koji se kružno širio (a takav je i Pariz) i sadržavao jaku komponentu afro-američkog stanovništva, iznjedrio je izvjesne društvene probleme koji su ponukali političare da ulože novac u sociološka i sociolingvistička istraživanja. Prema teoremi Williama Isaca Thomas-a (Thomas, 1928), sociologa čikaške škole, onog momenta kada definišemo situacije kao realne, one postaju realne u svojim konsekvencama. Ovo je poznato kao *Tomasova teorema* (1928). To ukazuje na važnost percepcije realnosti koju proživljavaju pojedinci jer definicija situacije stvara realnost i konkretne efekte.

Prema drugom sociologu, Robertu K. Mertonu (1936), definicija situacije ima za posljedicu da stvori predviđanje koje se ostvaruje. Tako je bilo dokazano da percepcija koju nastavnici imaju o svojim učenicima i predstave o njihovom eventualnom uspjehu utiču na uspjeh ili neuspjeh tih učenika. Isto je tako i sa uspjehom učenika u osjetljivim zonama. Na primjer, ukoliko jedna srednja škola počne biti na lošem glasu, roditelji povlače svoju djecu iz škole, a među njima su i dobri učenici i ta škola, zaista, postaje loša i glasine postaju opravdane. Dodajemo: ukoliko vladajuća klasa predviđa da se niže klase ne mogu društveno uzdignuti, one ili se neće uzdignuti ili će još više potonuti.

Filozofska potka našeg rada je tako bila teorija o ulogama u društvu i životu kao u pozorištu, ali većina doktorata je protkana različitim sociološkim i sociolingvističkim teorijama. Ovo je bio samo mali pregled nekih od njih.

Primjena participativne observacije

Kao što je prethodno rečeno, primjena ove metode za prikupljanje korpusa zahtijeva određeno vrijeme provedeno u datoj sredini, istovjetnost statusa zbog osjećaja solidarnosti potrebnog kako bi vam govornici žargona otkrili svoje tajne kodove. Kako bismo ostvarili bar prividnu jednakost sa svojim informatorima, nikada im nismo rekli da smo bili mnogo školovaniji od njih niti da će naši intervjui služiti za doktorat, već smo minimizirali njihov značaj, govoreći da radimo jedan mali rad za „faks“. I pored svih naših ubjeđivanja da su intervjui anonimni, nepovjerenje, a ponekad i strah, su bili prisutni.

Ovaj fenomen je normalan i zbog takozvanog prisustva *paradoksa posmatrača* koji je uočio William Labov (Labov, 1978:127). Danas nas, zbog mogućnosti da budemo snimljeni putem mobilnog telefona u svakom momentu i svijesti koju imamo o tome, ovo može malo čuditi, ali činjenica je da govornici obično računaju na iskrenost sagovornika² koji od njih traži informacije i pretpostavljaju da su snimani, nadgledani i analizirani samo onda kada ih upozorim na to. Ukoliko jesu snimani, njihovo ponašanje se modificira upravo zbog toga i to može štetiti prikupljanju materijala. Kako bi izbjegli ovaj paradoks posmatrača, neki sociolingvisti pribjegavaju skrivenim snimanjima, tražeći potom naknadno odobrenje za korištenje snimaka jer, u suprotnom, postupak nije deontološki opravdan.

Nepovjerenje i strah naših informatora bili su prisutni i stoga što smo među njima intervjuisali i bivše (ili još i tadašnje) džeparoše po metrou, koji „operišu“ u parovima, te dobili ključeve njihovih žargona. Jedan od tih francuskih „ključeva“ ili kodova je recimo bilo umetanje jednog kodirajućeg konsonanta uz vokal sa reduplikacijom vokala, kao kada u našem jeziku umjesto *Ja mislim* kažete *Japa mipislipim*. U vrijeme našeg djetinjstva u Sarajevu ovo su bili dječiji kodovi i žargoni. Ali ukoliko jako dobro njima vladate i govorite brzo, lako je moguće da vas drugi ne razumiju, što je slučaj sa strancima, čestim žrtvama krađa u francuskom metrou.

Jednom prilikom, dok smo intervjuisali jednu mladu ženu tragajući za tipično ženskom vulgarnom žargonskom leksikom, udaljili smo se na momenat, a ona je taj snimak u potpunosti izbrisala. Bilo ju je stid žargonskih produkcija i vugarizama koje su bile sastavni dio njenog idiolekta. I to govori o ženskim lingvističkim tabuima koje žargon posjeduje i o značaju paradoksa posmatrača.

Isto tako, osvjedočili smo se da je za mladog lingvistu poželjno uvijek nositi magnetofon ili diktafon ukoliko radi sa živim korpusom jer nikad ne znamo kad se može pružiti prilika za intervju. Jedno veče sam se relativno kasno vraćala iz Eurodiznilenda brzim vozom koji povezuje predgrađa. Bila sam sama u vagonu RER-a³ da bi u posljednji momenat u njega uskočila jedna grupa od desetak mladića iz pregrađa veoma mješovitog sastava i sumnjivog izgleda. Do prve sljedeće stanice trebalo nam je dobrih 15 minuta. Poznavala sam profil tih mladih pošto smo i sami stanovali u jednom pregrađu. Loši i problematični učenici, djeca najčešće porijeklom iz afričkih ili zemalja Magreba sa priličnim socijalnim problemima, ponekada sitni delinkventi, često spremni da se prave važni kako bi impresionirali djevojke. I zaista prišli su nam „bez pardona“ spremni na igru za-

² P. Grice *maksimom kvaliteta ili iskrenosti* govori o tome kako je u zakonima konverzacije potrebno govoriti istinu na što najčešće računamo kako bi razgovor i komunikacija sa sagovornikom bila uspješna (Grice, 1989: 26)

³ RER je skraćenica kojom se označavaju brzi vozovi ili metroi koji povezuje pariška predgrađa sa prijestonicom.

vodjenja ili „šlepanja“. Sinulo nam je: pa to su savršeni informatori, sada ćemo zamijeniti uloge! Počeli smo neobavezan razgovor s njima ponudivši im da ih intervjuišemo što ih je u prvi mah zabavilo, zaintrigiralo i možda im čak i imponovalo. Međutim, kada smo nakon petnaest minuta intenzivnog intervjuja i metalingvističke komunikacije ujedno udaljili moguću opasnost, jer pristigli su i novi putnici, postala smo im silno dosadni, a nama je taj snimak itekako dobro došao, a možda nas i spasio od eventualnih neugodnosti da smo kojim slučajem pokazali strah, osjetili i ponašali se kao potencijalna žrtva i tome slično.

Prilikom snimanja u domu-boravištu (*foyer de réinsertion*) sa ograničenom slobodom za bivše zatvorenike u Parizu (*Ilot*), do kojeg smo došli zahvaljujući jednom tamošnjem uposleniku - našem kolegi sa studija (koji je ostao prisutan tokom intervjuja), imali smo takođe mali problem autoriteta. Naime, kao jedna žena, tada mlada studentica, našli sam se skoro sami spram muškaraca, delinkvenata, bivših dilera, varalica itd. Prozvali su nas *Katrin* i počeli da se malo šale na naš račun. Taj intervju pamtimo naročito po jednom informatoru koji se pokazao kao velika bivša varalica. Ispričao nam je bez ustručavanja svoju priču. „Operisao je“ na sljedeći način: prerašavajući se u velikog gospodina, bogataša, iznajmljujući skupa odijela, limuzinu i šofera, dolazio bi kod *Cartiera*, na primjer, i kupovao robe u velikoj vrijednosti plaćajući sve krivotvorenim čekovima Nacionalne francuske banke. Prodavačice, zasljepljene prividom, bile su toliko impresionirane da se čak ne bi ni usuđivale tražiti ličnu kartu zbog identifikacije, a i ona je vjerovatno bila krivotvorena. Sve dok jednog dana nije bio navučen u zamku zbog nekih 500 franaka (današnjih 100 eura). Još je dodao da već imao plan šta će „raditi“ kada mu istekne uslovna kazna i zabrana čekovnih knjižica.

Ovakve anegdote su naročito upečatljive i znakovite prilikom gore pomenutog kvalitativnog i individualiziranog pristupa informatorima.

Ukrštanje kvalitativnog i kvantitativnog pristupa

Kvantitativni pristup u lingvistici se odlikuje brojčanom obradom podataka i statistikama. Tako smo recimo u svim korpusima morali pobrojati sve prepoznate riječi kod svih govornika i uporediti njihovu zastupljenost. Iako ovakav rad zahtijeva mnogo vremena, njegov cilj je da se uoče tendencije i eventualno daju predviđanja (soci)lingvističkog ponašanja govornika. Takvi radovi su bili česti u slučaju Williama Labova.

Ovakav pristup bio je naročito opravdan u slučaju pariškog žargona, koji razlikuje bar tri dijahronično-generacijska sloja: stari pariški žargon, opšti žargon („srednje generacije“) i žargon mladih iz predgrađa. Naša hipoteza je bila da u izvjesnim situacijama i sredinama dolazi do ukrštanja prvog i trećeg dijahronijskog sloja. To se naime pokazalo istinitim u našim intervjuima sa bivšim zatvorenicima jer su njihove leksičke kompetencije govorile u korist tezi da se u zatvorima, mješanjem populacija, govori i prvi i drugi i treći tip žargona što je rijetko slučaj u Parizu (Sokolija, 2001:185). Naime, radi se o populacijama starijih delinkvenata koji naročito koriste stari žargon ali koji se, družeći se sa mladim delinkventima, upozaju i sa novim leksemama iz predgrađa (francuskim šatrovačkim recimo - *le verlan*) i obrnuto.

Kvantitativni pristup dakle ima svoje prednosti, ali mi lično smo bila više zainteresovani za kvalitativni pristup, koji nam je omogućio da uđemo u srž problema i da, kroz individualizirani intervju sa informatorima, prodremo u problematiku žargona, dokučimo bar neke uzročno-posljedične veze i dođemo do jedne sinteze vezane za ovaj sociolingvistički fenomen.

Zaključak

Rad na doktorskoj disertaciji je često proživljavao kao težak, mukotrpan, dugotrajan, neizvjestan, kompleksan. On obično nužno traje bar nekoliko godina jer potrebno je ne samo iščitati datu literaturu, raditi na korpusima, već i napraviti odgovarajuću sintezu, formulirati i potvrditi hipoteze, stvoriti jednu organsku i formalnu cjelinu, sazrijeti na planu teorije kao i u praktičnom segmentu rada. Tako bi trebalo biti bar u idealnim slučajevima. Uz to, takav rad podrazumijeva brojne žrtve i odricanja: zahtijeva jako mnogo vremena koje biste možda radije proveli sa sebi bliskim ljudima, ostvarili neke druge stvari u životu, iziskuje znatnu koncentraciju (pa čak i prisebnost u momentima panike!), snagu volje, ponekad izolaciju, studioznost, strpljivost itd. Ne bez razloga, mnogi koriste poređenje rada na doktoratu sa porađanjem jedne nove teorije.

Kandidati koji iz bilo kojih razloga ne završe doktorat često ostaju trajno frustrirani, jer doktorat je veliki projekat, ambicija, san jedne intelektualne želje. Zato što doktorat donosi i izvjesne satisfakcije. U momentima kada smo se približavali kraju rada na doktoratu, jedno svjetlo na horizontu nam je davalo snage. To nije bila izvjesnost da ćemo jednog dana moći primijeniti svoja znanja, jer tada još nismo znali da li ćemo jednog dana zaista moći predavati to na čemu smo godinama radili. To je bila mogućnost da ćemo završiti jedan rad koji smo shvatili kao zadatak, kao profil neke eventualne vokacije, mogućnost da ćemo konačno moći staviti tačku na godine istraživanja i osjetiti ponovno slobodu da se mentalno i intelektualno okrenemo i drugim temama i drugim ljudima. Pa ipak... Taj rad vas i definitivno obilježi. Skoro da ne možete više pobjeći od vaše teme, nastanjeni ste njom iznutra i zauvijek.

Jedan od naših profesora lingvistike iz Francuske, Claude Hagège, nam je govorio da najbolji lingvistički radovi nastaju tek nakon doktorata. To je možda tačno upravo zato što doktorat vječno dozrijeva u vama. Stoga mislimo da pretjerani perfekcionizam ponekad može štetiti kandidatima, ali izvjesna doza intelektualnog sazrijevanja je neophodna pri radu na svakom doktoratu.

Pri tom, kandidat obično prolazi i kroz različite faze odnosa doktorant-mentor. Mentor je vaš „veliki učitelj“ kako to francuzi kažu (*Maître*). Njegova pomoć, savjeti, raspoloživost, strpljenje i tolerancija igraju veliku ulogu u vašem radu i njegova ličnost vas, također, obilježi. Morate znati da on nije svemoćan, jer na vama je da stvorite to nešto što je vaša teza kojom je on rukovodio, a to i jeste velika odgovornost, izazov ali i rizik jer on stoji iza vašeg rada. To je odnos (uloga, rekla bih!) koji vas također trajno obilježi u životu.

I tako, želeći možda još jednom staviti tačku na doktorat, ispričali smo ovu malu priču budućim mladim (socio)lingvistima i istraživačima pred kojima su noći rada, žrtvovanja, sumnjanja, obeshrabrenja ali i nadanja, sreće zbog novih intelektualnih otkrića, obogaćivanja novim saznanjima, susretanjima velikih profesora - izuzetnih ljudi, sazrijevanja - što iziskuje vrijeme, strpljenje, težak ali i zahvalan rad jer on vas u konačnici i izgrađuje, i kao naučnika i kao osobu. Zbog svega navedenog, ovaj rad bi mogao biti koristan novim mladim lingvistima na doktoratu naročito u momentima kada im se čini da im cilj izmiče.

Literatura

- Duneton, Claude. *Le guide du français familier*. Paris: Seuil. 1998.
- Falk, Gerhard, Stigma: *How we treat outsiders*. New York: Prometheus Books. 2001.
- Goffman, Erving. *La mise en scène de la vie quotidienne: 1. La présentation de soi 2. Les relations en public*. Paris: Les Editions de Minuit. 1973.
- Goffman, Erving. *Asiles, étude sur la condition sociale des malades mentaux*. Paris: Les Editions de Minuit. 1968.
- Goffman, Erving. *Stigmaté, les usages sociaux des handicaps*. Paris: Les Editions de Minuit. 1975.
- Goudaillier, Jean-Pierre. *Comment tu tchatches! Dictionnaire du français contemporain des cités*. Paris: Maisonneuve et Larose. 2001.
- Grice, Herbert Paul, *Studies in the way of Words*, Harvard University Press, 1989.
- Guiraud, Pierre. *L'argot*. Paris: PUF, 1973.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood. *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold, 1978.
- Labov, William. *Sociolinguistique*. Paris: Les Editions de Minuit. 1976.
- Labov, William. *Le parler ordinaire, le langage dans les ghettos noirs des Etats Unis*. Paris: Les Editions de Minuit. 1978.
- Merton, Robert K. „The Unanticipated Consequences of Purposive Social Action“ in *American Sociological Review*. 1936.
- Ridanović, Midhat. *Jezik i njegova struktura*. Sarajevo: Savremeno lingvističko osvjetljenje. 1988.
- Sokolija-Brouillard, Alma. *Comparaison des argots de la région de Sarajevo et de la région parisienne; Approche historique, analyse linguistique et sociolinguistique des comportements et des attitudes, enquêtes et entretiens*. Lille: ANRT, 2001.
- Šito, Darija. *Poetika čaršije, o čaršijskom jeziku i njegovoj upotrebi*, Sarajevo: Lica br. 1. 1989.
- Thomas, William Isac, Thomas, Dorothy Swaine *The child in America: Behavior problems and programs*. New York: Knopf. 1928.

Alma Sokolija

A SOCIOLINGUISTIC FIELD RESEARCH

Summary: This paper is about the genesis of my PhD dissertation (Sokolija, 2001). Its subject was a multiple level comparison of slang as spoken in Sarajevo and Paris. Because of the specificity of the work on this project, I thought it might be useful to young researchers if I describe briefly the several years' work on the thesis which required a multidisciplinary approach. I talk about the choice of the topic for my thesis, the methodology used in researching it, and the theoretical basis of my work. The questions that this paper addresses are: what is the social relevance of this kind of linguistic research, what paths should be followed in order to achieve the best results, how to make an organic whole of multiplicity of data which sometimes interweave as in a patchwork. I hope this paper will provide answers to at least some of the questions facing young linguists working on a PhD.

Key words: *slang, linguistic work methodology, participant observation, Erving Goffman, William Labov, qualitative and quantitative approach in linguistics, sociolinguistics, back slang*